

Opole, 20. 06. 2022 r.

Ks. dr hab. Konrad Glombik, prof. UO

Wydział Teologiczny / Instytut Nauk Teologicznych Uniwersytetu Opolskiego

ul. kard. B. Kominka 1a

45-032 Opole

kglombik@uni.opole.pl

**Rada Dyscypliny Nauk Teologicznych  
Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II  
w Krakowie  
ul. Kanonicza 9  
31-002 Kraków**

W załączeniu przesyłam recenzję rozprawy doktorskiej Patrycji Zielonki-Rduch oraz tezy do egzaminu doktorskiego.

Łączę wyrazy szacunku

*Ks. Konrad Glombik*

Opole, 20. 06. 2022 r.

ks. dr hab. Konrad Glombik, prof. UO

Wydział Teologiczny / Instytut Nauk Teologicznych Uniwersytetu Opolskiego

ul. kard. B. Kominka 1a

45-032 Opole

kglombik@uni.opole.pl

### **Recenzja rozprawy doktorskiej**

**Patrycja Zielonka-Rduch, *Etyczne implikacje w publikacjach seksuologicznych Zbigniewa Lwa-Starowicza jako wyzwanie dla teologii moralnej. Studium wybranych zagadnień*, Kraków 2022, ss. 313 mps.**

Promotor: ks. dr hab. Andrzej Muszala, prof. UPJPII w Krakowie

Jednym z wielu wymogów współczesnej refleksji teologicznomoralnej w obszarze ludzkiej seksualności jest korzystanie z wyników badań nauk empirycznych o człowieku, w tym seksuologii. Dzięki uwzględnieniu tego postulatu możliwa jest pogłębiona refleksja etyczna dotycząca postaw i zachowań człowieka w sferze seksualnej oraz przedstawienie przekonującej i spójnej argumentacji. W Polsce do grona naukowców podejmujących badania z zakresu seksuologii od wielu dziesięcioleci należy Zbigniew Lew-Starowicz, a jego liczne publikacje na tematy dotyczące różnych aspektów z zakresu ludzkiej seksualności. Poglądy seksuologa znalazły uznanie nie tylko w środowiskach seksuologicznych, ale także stały się popularne wśród osób zainteresowanych tą problematyką i swoim oddziaływaniem wpływają na zachowania wielu ludzi w sferze seksualnej, kształtując świadomość także w wymiarze etycznym. W nurt badań dotyczących powiązania współczesnych wyników badań z zakresu seksuologii z refleksją etyczną i teologicznomoralną wpisuje się przedłożona rozprawa doktorska Patrycji Zielonki-Rduch na temat implikacji etycznych w publikacjach seksuologicznych Zbigniewa Lwa-Starowicza, napisana na seminarium z bioetyki pod kierunkiem ks. dr. hab. Andrzeja Muszali, prof. UPJPII. Dysertacja ta nie jest zwyczajną analizą treści wybranych zagadnień seksuologicznych w publikacjach polskiego naukowca, ale stanowi ważny wkład na temat konieczności, miejsca i zakresu badań empirycznych w etycznej refleksji na temat ludzkiej seksualności.

## 1. Temat rozprawy, struktura, metoda, literatura

Problematyka podjęta przez doktorantkę jest aktualna, oryginalna i w pełni uzasadniona, gdyż studia dotyczące konfrontacji twierdzeń i stanowisk katolickiej etyki seksualnej z wynikami badań prowadzonych przez seksuologów w Polsce są nieliczne. Autorka rozprawy podjęła się analizy wypowiedzi Zbigniewa Lwa-Starowicza jako jednego z przedstawicieli lansujących konsumpcyjne i hedonistyczne podejścia do seksualności prowadzące do liberalizacji zasad i obniżenia wrażliwości moralnej w obszarze seksualności. Stanowi to tezę doktorantki (s. 38), która w rozprawie została wyjaśniona i uzasadniona z uwzględnieniem ewolucji poglądów polskiego seksuologa. Wywodom doktorantki towarzyszy przekonanie o możliwości dialogu nauk medycznych i teologicznych, których pomostem jest spojrzenie etyczne, a celem realizacja życia seksualnego na miarę godności osoby ludzkiej. Jak we wstępie zaznaczyła autorka, nowością dysertacji jest konfrontacja poglądów Lwa-Starowicza z katolicką etyką seksualną, co prowadzi do nowego spojrzenia na normy moralne w obszarze życia seksualnego głoszone przez różne nurty światopoglądowe i potwierdza konieczność interdyscyplinarnej refleksji na temat ludzkiej seksualności (s. 36). We wstępie doktorantka stwierdziła, że pobocznym wątkiem dysertacji jest wymiar wychowawczy, polegający na wskazaniu analizowanych treści przydatnych w działalności wychowawczej w ramach katechezy czy działalności duszpasterskiej (s. 36). Założony cel główny rozprawy, jak i szczegółowe, poboczne cele udało się doktorantce przedstawić w sposób wyczerpujący, a treści rozprawy prowokują do dyskusji na temat podejścia do ludzkiej seksualności w sposób bardziej realistyczny i osadzony w całokształcie odniesień i życia osoby ludzkiej.

Na strukturę rozprawy składają się: spis treści, bibliografia, wykaz skrótów, wstęp, cztery rozdziały, zakończenie oraz streszczenie w języku polskim i angielskim. Prawidłowo został napisany wstęp do rozprawy, który wyczerpująco wyjaśnia aktualność problematyki, problem badawczy i cel rozprawy, jej temat oraz metodę badawczą i strukturę. Metodę rozprawy doktorantka określiła jako swoistą strategię, polegającą na przytaczaniu fragmentów wypowiedzi Lwa-Starowicza, by w ten sposób oddać jego myśl, następnie poddać ją „analizie filozoficzno-etycznej”, a na końcu przez prezentację katolickiej wykładni danej kwestii dokonać porównania z tezami głoszonymi przez seksuologa (s. 38). Na końcu wstępu do rozprawy (s. 40) autorka stwierdziła, że wiodącą metodą rozprawy jest analiza wypowiedzi

Lwa-Starowicza, dzięki której udało się przedstawić wiodące treści zawierające implikacje etyczne w zakresie ludzkiej seksualności, a także ewolucję poglądów seksuologa na ten temat. Ponadto w pracy dominuje metoda porównawcza, dzięki której autorce udało się dokonać konfrontacji poglądów Lwa-Starowicza z katolicką etyką seksualną oraz wyprowadzić konkretne wnioski dotyczące zarówno zmiany poglądów polskiego seksuologa, jak i postulatów w zakresie konieczności interdyscyplinarnego dyskursu na tematy z obszaru seksualności. Dla wyjaśnienia niektórych zjawisk społeczno-kulturowych, a także zachowań w sferze seksualności autorka posłużyła się metodą opisową. Wszystkie wspomniane metody zostały w pracy poprawnie wykorzystane.

Poszczególne rozdziały rozprawy, będącej studium wybranych zagadnień podejmowanych przez Lwa-Starowicza, zostały prawidłowo i logicznie skonstruowane i wyczerpują złożoną problematykę. Pierwszy rozdział zatytułowany *Seksualność człowieka*, zbyt ogólnie nazwany, ukazuje czynniki, które w przekonaniu polskiego seksuologa wpływają na przebieg rozwoju psychoseksualnego człowieka. Punktem wyjścia jest omówienie biologicznego podłoża seksualności, w którym zostało wyjaśnione zjawisko płciowości, problem wrażliwości zmysłów na bodźce seksualne oraz poszczególne „piętra” popędu płciowego. W dalszej kolejności zostały wyjaśnione psychologiczne uwarunkowania seksualności w poszczególnych etapach rozwoju człowieka od okresu płodowego aż do dojrzałości. Kolejny punkt pierwszego rozdziału wyjaśnia czynniki społeczno-kulturowe ludzkiej seksualności. Autorka omawia wpływ środowiska rodzinnego, problem konsumpcji seksualnej, płęć społeczno-kulturową, badania i raporty dotyczące seksualności, zmianę w definiowaniu zdrowia seksualnego, problem cyfryzacji życia oraz seks w kulturach świata. Ostatni punkt pierwszego rozdziału omawia wpływ wybranych religii (judaizmu, chrześcijaństwa i islamu) na seksualność człowieka. Treści zawarte w pierwszym rozdziale dysertacji stanowią wprowadzenie do zagadnień szczegółowych, przedstawionych w kolejnych rozdziałach rozprawy.

Przedmiotem rozdziału drugiego dysertacji jest problematyka orientacji seksualnej człowieka. Autorka, wychodząc od wyjaśnienia orientacji seksualnej w ujęciu Lwa-Starowicza, przedstawiła jego poglądy, wyodrębniając orientację heteroseksualną, homoseksualną, biseksualną, a wśród innych orientacji przedstawiła orientację aseksualną, autoerotyczną oraz transseksualizm. W odniesieniu do każdej z przedstawionych orientacji zostały wyjaśnione kwestie definicyjne i etiologiczne, a także uwarunkowania, charakterystyka oraz skala występowania.

Trzeci rozdział rozprawy przedstawia seksualność w wybranych etapach i formach życia ludzkiego. Na początku zostały omówione problemy seksualności w ramach życia przedmałżeńskiego, czyli w okresie młodzieńczym oraz w narzeczeństwie. W dalszej kolejności jest mowa o seksualności osób żyjących w celibacie oraz singli. Na końcu tego rozdziału została omówiona problematyka seksualności osób niepełnosprawnych. W ramach tego rozdziału zostały omówione takie problemy szczegółowe dotyczące seksualności, jak: masturbacja, inicjacja seksualna nastolatków, edukacja seksualna, petting, a także problematyka samotności, czy przemocy seksualnej.

Ostatni rozdział dysertacji przedstawia życie intymne małżonków z perspektywy seksuologicznej zaproponowanej przez Lwa-Starowicza. Punktem wyjścia tych refleksji jest fenomen miłości, jej wpływ na więzi oraz trudności i kryzysy miłosnych relacji. W dalszej kolejności jest mowa o realizacji funkcji prokreacyjnej małżeństwa, w ramach której autorka przedstawia problematykę naturalnych metod planowania rodziny i stosowania środków antykoncepcyjnych. Na końcu tego rozdziału doktorantka dokonała omówienia innych znaczeń współżycia seksualnego małżonków, do których zostały zaliczone sztuka komunikacji, wymiary poznawcze, walory przyjemnościowe, a także problematyka wpływu współżycia na psychikę i życie codzienne małżonków oraz dyskomfortu w pożyciu małżeńskim. Struktura pracy jest przejrzysta, a treści poszczególnych rozdziałów w sposób uporządkowany i logiczny przedstawiają zamierzony cel rozprawy.

Autorka rozprawy korzysta z bogatych źródeł, do których na pierwszym miejscu zostały zaliczone dokumenty Kościoła katolickiego, poświęcone zagadnieniom ludzkiej seksualności, małżeństwa, rodziny i celibatu kapłańskiego. Bogaty jest także wykaz opracowań, który obejmuje liczne publikacje głównie polskich teologów moralistów, podejmujących w swoich badaniach problematykę etyki życia seksualnego, a także problemów duszpasterskich i edukacyjnych z nimi związanych. Ważnymi źródłami rozprawy są przede wszystkim publikacje Zbigniewa Lwa-Starowicza, a także współczesne opracowania wiodących polskich seksuologów. Wykaz literatury (s. 7–29) jest niezwykle bogaty, a sięganie po tak liczne i zróżnicowane co do charakteru teksty świadczy o dobrym warsztacie badawczym i umiejętnościach autorki do czerpania z różnych źródeł. Bogactwo zastosowanej w rozprawie literatury zostało dość zdawkowo opisane we wstępie do rozprawy. Mankamentem jest zwłaszcza brak próby pogłębionej charakterystyki publikacji Lwa-Starowicza i wyraźniejszego wskazania momentu zmiany poglądów polskiego seksuologa, o czym doktoranta na wielu miejscach rozprawy wspomina, podając uwagi na temat poglądów

zawartych we wcześniejszych i późniejszych publikacjach. Informacje na temat publikacji Lwa-Starowicza mają jedynie charakter lakoniczny (s. 39).

## **2. Ocena merytoryczna**

W obszarze treści rozprawa jest trafnym i interesującym przedstawieniem implikacji etycznych zawartych w publikacjach seksuologicznych Zbigniewa Lwa-Starowicza oraz ich krytycznej oceny z punktu widzenia katolickiej teologii moralnej i stanowiska Kościoła katolickiego w odniesieniu do zagadnień ludzkiej seksualności wyrażonego w najnowszych dokumentach. Szczególnie wymowne są uwagi doktorantki, w których wykazuje zbieżność poglądów polskiego seksuologa ze stanowiskami etycznymi w zakresie ludzkiej seksualności głoszonymi przez katolickich teologów moralistów i oficjalne nauczanie Kościoła. Zbieżność tę autorka zauważyła w odniesieniu do starszych publikacji Lwa-Starowicza, którego poglądy z czasem ewoluowały, a późniejsze jego wypowiedzi wykazują zasadniczo nie tylko niezgodność z poglądami katolickich teologów moralistów i oficjalnym stanowiskiem Kościoła, ale także nie są kompatybilne z wcześniejszymi stanowiskami polskiego seksuologa. Do ważnych wniosków analiz przeprowadzonych przez autorkę należy potwierdzenie naukowego ugruntowania etycznych stanowisk Kościoła katolickiego i katolickiej teologii moralnej na tematy ludzkiej seksualności, będące jednym z niezwykle ważnych wymogów tego rodzaju dyskursu na temat postaw w obszarze ludzkiej seksualności. Cenne są także wątpliwości wyrażane na wielu miejscach rozprawy dotyczące naukowego charakteru wypowiedzi Lwa-Starowicza, który bardzo wyraźnie w różnych okresach swojej działalności w tej samej kwestii podaje odmienne stanowiska, a czasami także poglądy sprzeczne ze sobą.

Charakterystyczny dla doktorantki prowadzony spór naukowy przejawia się we wszystkich poruszanych zagadnieniach. Dotyczy to także treści, które, jak wydawałoby się, omija spór światopoglądowy, jakim jest problematyka złożoności ludzkiej seksualności i wyjaśnienia jej wymiarów biologicznych, psychologicznych i społeczno-kulturowych. Na płaszczyźnie biologicznej autorka wykazała holistyczne podejście seksuologa do tej problematyki i ukazała zbieżność jego poglądów z katolickim rozumieniem czystości seksualnej. Pewną wątpliwość rodzi stwierdzenie doktorantki o braku związku wymiaru biologicznego ludzkiej seksualności z wartościowaniem etycznym (s. 53). W kontekście silnych tendencji do podkreślania społecznych wymiarów seksualności rodzi się pytanie o to,



czy jej wymiar biologiczny nie posiada implikacji etycznych i konieczności odniesienia do wartości moralnych. Szczególnie mocne tezy autorki dotyczą krytycznej oceny zmiany poglądów seksuologa w odniesieniu do sfery psychicznej ludzkiej seksualności w najnowszych publikacjach, w których wykazała wyraźną zmianę poglądów i stawia w związku z tym pytania o możliwość zmiany ludzkiej natury i aktualność potrzeby heteroseksualnych wzorców dla prawidłowego rozwoju psychoseksualnego człowieka, które Lew-Starowicz podkreślał we wcześniejszych swoich wypowiedziach. Swoje krytyczne uwagi doktorantka konkluduje przypuszczeniem dotyczącym powiązania medyków z partykularnymi poglądami niektórych grup społecznych (s. 69), sugerując w ten sposób nierzetelność naukową dyskursu seksuologa. Jeszcze wyraźniej krytyczne stanowisko autorski rozprawy wybrzmiewa w uwagach dotyczących społeczno-kulturowych aspektów ludzkiej seksualności, w których Lew-Starowicz, jak wykazuje to dysertacja, nie polemizuje, ani nie wyraża sprzeciwu wobec teorii podważających fundamentalne zasady nauk biomedycznych i odchodzi od wcześniejszych spójnych teorii naukowo-badawczych na rzecz zmiennych dyrektyw i czasowo uwarunkowanych standardów. Autorka słusznie upatruje w tym źródło relatywizmu etycznego w seksuologii Lwa-Starowicza (s. 84). Potwierdzeniem zasad obiektywizmu doktorantki w ocenie publikacji polskiego seksuologa są uwagi na temat holistycznego wymiaru podejścia Lwa-Starowicza do zagadnień ludzkiej seksualności w ramach przedstawienia duchowego jej wymiaru w refleksjach na temat wpływu religii na seksualność człowieka (s. 87-105). Doktorantka, zauważając pewne mankamenty refleksji Lwa-Starowicza na ten temat, podziela jego poglądy na temat korelacji wynaturzeń i nadużyć fundamentalizmu religijnego z problemami zdrowia seksualnego i przestrzega przed naturalistyczno-materialistyczną wizją seksualności oraz inną skrajną koncepcją angelizacji tej sfery życia (s. 105).

Obiektywne, krytyczne podejście doktorantki charakteryzuje także jej refleksje na temat orientacji seksualnej człowieka w wypowiedziach Zbigniewa Lwa-Starowicza. Refleksje na temat orientacji heteroseksualnej, w ramach której zostały omówione fenomeny męskości i kobiecości, autorka podsumowała stwierdzeniem o kompatybilności teorii psychoterapeuty z przesłaniem Kościoła na ten temat (s. 117) oraz bliskości jego myśli do chrześcijańskiej koncepcji seksualności, wyrażonej w nauczaniu Karola Wojtyły / Jana Pawła II. Omawiając orientację homoseksualną doktorantka wykazała odejście polskiego seksuologa, podobnie jak większości psychoterapeutów, od twierdzeń na temat wpływu trendów kulturowych na jej powstanie na rzecz biologicznego podłoża homoseksualizmu (s. 127). W ten sposób

doktorantka wykazała odejście od poglądów na temat homoseksualizmu zbieżnych z nauczaniem Kościoła w stronę nurtów liberalnych, próbujących narzucić upolitycznione standardy etyczne ukryte w emfaticznych określeniach z dziedziny biologii. Na tle tak diametralnie różnych opinii w kwestii orientacji seksualnej doktorantka stawia pytanie dotyczące uczciwości naukowej polskiego seksuologa i sugeruje postawę „uległości wobec swobodnego ogólnoswiatowego legalizmu”. Przy okazji refleksji na ten temat został także poruszony problem terapii reformatywnej, mającej podstawy w nauce i praktyce, którym środowiska liberalne odmawiają wszelkich podstaw. Występująca w dyskursie na temat homoseksualizmu argumentacja antropologiczna nawiązująca do religii, odrzucona czy wyśmiana przez Lwa-Starowicza, stała się dla doktorantki okazją do ukazania aktualności i ważności interdyscyplinarnego dyskursu na temat złożonych problemów ludzkiej seksualności oraz konieczności poszanowania przez teologów znajomości wiedzy z zakresu medycyny i prawa, a ze strony seksuologów poszanowania i znajomości podstaw z zakresu religioznawstwa i teologii (s. 139). Szczególnie cenne są spostrzeżenia doktorantki na temat etiologii orientacji seksualnych i zespołu dezaprobaty płci w ujęciu Lwa-Starowicza, troski o wychowanie i ochronę tradycyjnego modelu rodziny, a także wcześniejszych wypowiedzi seksuologa, które dają sposobność do dialogu na temat potrzeby wzorców dotyczących ludzkiej płciowości i realizacji życia seksualnego oraz konieczności osadzenia nauczania Kościoła na ten temat na pedagogice podbudowanej rzetelną i uczciwą wiedzą seksuologiczno-psychiatryczną, pełną szacunku do osoby i wyraźnie zaznaczającą zamiar Boga względem człowieka (s. 163). Jednocześnie doktorantka słusznie sygnalizuje, że trudno przyznać teoriom niepotwierdzonym czy będącym w fazie badań znamiona normy wyznaczającej standardy zdrowia, a tendencje takie pojawiające się w seksuologii uznała za sprzeczne z uczciwym dyskursem naukowym (s. 165).

Wyraźną polaryzację poglądów Zbigniewa Lwa-Starowicza doktorantka wykazała porównując jego oglądy zawarte we wcześniejszych publikacjach z późniejszymi w odniesieniu do aktywności seksualnej w wybranych etapach i formach życia ludzkiego. Autorka w odniesieniu do początkowych publikacji określiła polskiego seksuologa „wymagającym towarzyszem młodzieży” rozpatrującym seksualność w okresie młodzieńczym w nurcie personalizmu. Z kolei późniejsze poglądy polskiego seksuologa zaliczyła do nurtu relatywizmu etycznego i ukazała jego stopniowe odchodzenie w stronę liberalizacji zasad etycznych w odniesieniu do życia seksualnego. Przemyślenia na temat edukacji seksualnej Lwa-Starowicza określiła jako wynik bezkrytycznej interpretacji



międzynarodowych standardów i dyrektyw, w związku z czym postawiła tezę, że jest ona przede wszystkim zależna od woli ciał społecznych, stanowiących regulacje prawne (s. 181). W tym kontekście doktorantka słusznie proponuje szerszą perspektywę antropologii personalistycznej, która podkreśla powiązanie seksualności z wymiarem więzi międzyludzkich i doświadczeniem wiernej miłości. W krytycznej refleksji na temat życia seksualnego singli doktorantka stwierdziła, że proponowane w tym względzie porady Lwa-Starowicza utrudniają dialog seksuologii z etyką seksualną i antropologią personalistyczną, w związku z czym zgłosiła postulat uzupełnienia przekazu seksuologii o wartość zdrowej kultury wstydu i czystości, które niesłusznie we współczesnej seksuologii rozpatrywane są w kontekście nerwicogennej religijności (s. 228). Do jednego z ważnych elementów dialogu teologii moralnej z seksuologią doktorantka zaliczyła rekonceptualizację pojęcia wstrzemięźliwości seksualnej oraz negację jej błędnych interpretacji w środowisku medycznym, gdyż nie ma ona nic wspólnego z deprecjonowaniem seksualności, ale jest wyrazem odpowiedzialności i troski wobec samego siebie i drugiej osoby, która nie powinna być traktowana utylitarnie (s. 246).

Niekompatybilność i zmiana poglądów Zbigniewa Lwa-Starowicza jest wyraźna również w odniesieniu do jego refleksji na temat życia intymnego małżonków. Holistyczne ujęcie przez seksuologa miłości małżeńskiej i postulaty dotyczące konieczności jej wzrostu ku dojrzałości psychoseksualnej są, zdaniem doktorantki, bliskie postulatowi personalizmu chrześcijańskiego. Początkowe publikacje Lwa-Starowicza na ten temat przeciwstawiające się statycznemu traktowaniu miłości mogą być ważnym poparciem treści głoszonych przez Kościół katolicki i teologię w tym względzie (s. 263). Jednakże stanowisko seksuologa uległo zmianie w późniejszych publikacjach (z XXI w.), które koncentrują się na sprawności i częstotliwości doznań cielesnych i umacniają przekonanie o medykalizacji intymności małżeńskiej, która ma na celu zwiększenie satysfakcji seksualnej (s. 264-265). Jeszcze wyraźniejsza jest zmiana stanowiska polskiego seksuologa w odniesieniu do funkcji prokreacyjnej małżeństwa, a zwłaszcza oceny stosowania antykoncepcji i jej wpływu na organizm kobiecy. Doktorantka stwierdza krytycznie: „Czy czynniki wpływające na zdrowie psychofizyczne kobiety w latach 70. 90. i 2000 mogły ulec zmianie? Wydaje się, że modyfikacje poglądów są raczej pokłosiem długofalowych skutków rewolucji seksualnej i związanych z nią przemian społeczno-kulturowych. Procesy te zostały wsparte poprzez rozwój farmakologii” (s. 279). Jednocześnie autorka przyznaje, że ewolucja poglądów seksuologa może służyć w zrozumieniu nieufności w podejściu do metod planowania rodziny,

zgodnie z naturą naturalnego cyklu kobiety (s. 281). W ten sposób doktorantka potwierdza pozbawione uprzedzeń podejście do poglądów głoszonych przez Lwa-Starowicza oraz umiejętność prowadzenia interdyscyplinarnego krytycznego dialogu. Pewien mankament w owym dialogu ujawnia stwierdzenie, że normą i najwyższą motywacją do działania jest Bóg (s. 292). O ile stwierdzenie takie w filozofii personalistycznej i nauczaniu Kościoła jest zrozumiałe, to w dialogu z seksuologią, zwracającą uwagę na rzeczywistość cielesno-psychiczną i dobrostan partnerów wydaje się nieadekwatne. Przy tej okazji rodzi się pytanie o krytyczne podejście do stanowiska teologów katolickich i oficjalnego nauczania Kościoła na temat ludzkiej seksualności oraz postulaty ze strony seksuologii i nauk medycznych, jakie mogą wpłynąć na bardziej przekonujący przekaz orędzia chrześcijańskiego w tym względzie, uwzględniający wyniki badań empirycznych.

W warstwie merytorycznej rozprawa Patrycji Zielonki-Rduch jest dojrzałym przykładem nawiązania dialogu interdyscyplinarnego między seksuologią, której twierdzenia zostały zaprezentowane na podstawie wypowiedzi Zbigniewa Lwa-Starowicza, a teologią, której stanowiska w zakresie etyki seksualnej zostały przedstawione na podstawie nauczania Kościoła i opracowań polskich teologów moralistów i specjalistów z zakresu wychowania chrześcijańskiego i teologii pastoralnej. Doktorantka dowiodła, że dialog interdyscyplinarny jest możliwy i niezwykle potrzebny i domaga się wyzbycia wzajemnych uprzedzeń. Ograniczenie twierdzeń na tematy ludzkiej seksualności do kategorii empirycznych i wiedzy biologicznej prowadzi do błędnych wniosków i sprowadza ludzkie zachowania na poziom instynktu, bez uwzględnienia odpowiedzialności człowieka. Z kolei wypowiedzi na temat etycznych implikacji w obszarze ludzkiej seksualności nie uwzględniające dorobku nauk empirycznych pozostają abstrakcyjne i nieprzekonujące. Recenzowana rozprawa jest przykładem dojrzałego podejścia do problematyki etyki seksualnej i interdyscyplinarnego dialogu teologii moralnej z seksuologią.

### **3. Ocena formalna**

Recenzowana dysertacja w warstwie formalnej spełnia wymogi rozpraw o charakterze naukowym. Rozprawa została przygotowana na podstawie przyjętego spójnego planu, którego elementy strukturalne odpowiadają tematyce. Autorka prowadzi swoje wywody, posługując się językiem naukowym, orientuje się w literaturze przedmiotu i poprawnie posługuje się

pojęciami fachowymi z zakresu współczesnej teologii moralnej i teologii pastoralnej, a także seksuologii.

Poszczególne rozdziały poprzedzają krótkie wprowadzenia i każdy z nich zawiera zwięzłe podsumowanie. Z kolei akapity są zwięzłe i jasno wyrażają poszczególne myśli. Argumentacja stosowana w rozprawie jest spójna, logiczna i przekonująca.

Praca została napisana dobrym, jasnym i zrozumiałym językiem naukowym. Pomimo tego rozprawa zawiera błędy interpunkcyjne (s. 87, 89, 93, 248, 262), a także błędy literowe (s. 22, 26, 47, 53, 60, 61, 68, 82, 91, 93, 99, 176, 191, 193, 195, 219, 230, 262, 263, 273, 277, 279, 295, 304, 306, 307) i sformułowania nielogiczne (s. 225, 249). Błędne są określenia: „etyczno-filozoficzny”, „filozoficzno-etyczny” (s. 38), czy „etyczno-moralnej” (s. 306).

Autorka, zgodnie z przyjętym założeniem najpierw prezentuje poglądy Zbigniewa Lwa-Starowicza, a następnie w każdym punkcie podejmuje polemikę z nimi i dokonuje ich oceny. Wywody te prowadzi, wyrażając to w tekście, ale bez wyraźnego zaznaczenia tego faktu. Szkoda, że w tych miejscach nie dokonała treściowego określenia istoty tej polemiki w postaci konkretnych punktów w ramach struktury rozprawy. W ten sposób rozprawa zyskałaby na przejrzystości.

Przypisy zostały sporządzone starannie i nie są tylko przytoczeniem źródeł, ale zawierają także dodatkowe wyjaśnienia i dopowiedzenia, ułatwiające zrozumienie tekstu głównego. W niektórych miejscach autorka nie dokonała wyłączenia hiperłącza, co spowodowało zbędne podkreślenie linku. Wykaz literatury został sporządzony starannie i jest kompletny.

#### **4. Wniosek końcowy**

Niniejszym stwierdzam, że rozprawa doktorska Patrycji Zielonki-Rduch jest opracowaniem oryginalnym i wnosi nowe aspekty do refleksji nad problematyką interdyscyplinarnego dialogu na temat etycznych aspektów ludzkiej seksualności na przykładzie wypowiedzi wiodącego polskiego seksuologa Zbigniewa Lwa-Starowicza. Autorka wykazała umiejętność analizowania tekstów i przedstawiania syntetycznych wniosków, formułowania twierdzeń i ich uzasadniania oraz systematycznej prezentacji aktualnych zagadnień z zakresu teologii moralnej, a także współczesnych zagadnień seksuologicznych. Po uwzględnieniu uwag recenzji, rozprawa z racji jej oryginalności i walorów poznawczych, powinna zostać opublikowana.

Przedstawiona rozprawa, zarówno od strony merytorycznej jak i formalnej, spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określonym w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. „O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki” (Dz. Ust. 595, art. 26, par. 1). W związku z tym przedkładam Radzie Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie wniosek o dopuszczenie Patrycji Zielonki-Rduch do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. Konrad Tombił